

Navodila za učitelje

Osnovna metoda pouka filozofije za otroke je dialog, ki se sproži ob določeni predlogi (zgodbi, sliki, videu, pesmi itd.), pri čemer se mora učitelj ravnati po interesu učencev, torej po tem, kar oni sami izpostavijo kot pomembno (problematično) in kar je zanje miselni izziv. Vloga učitelja je zato predvsem pomoč pri izražanju, oblikovanju pogledov, analizi uporabljenih pojmov, iskanju predpostavk, proizvajanju novih idej, razvijanju kritičnosti in ohranjanju rdeče niti razprave (da se učenci smiselno, logično in strpno navezujejo drug na drugega).

Jedro programa je raziskovanje. Ta ni dojeta kot strogo specializirano področje, dostopno samo majhnemu odstotku posebej poklicanih visoko usposobljenih specialistov, temveč se v filozofsko raziskovanje lahko vključi vsakdo in v vseh starostnih obdobjih. S filozofskim raziskovanjem se lahko začnejo ukvarjati že otroci v vrtcu. Posebnost raziskovanja, za katerega gre pri filozofiji z otroki, pa je njegova bistvena povezanost s skupnostjo. Kaj je skupnost raziskovanja? Zanj je najprej značilno to, da otroci sedijo v krogu, tako da lahko vidijo drug drugega.

Opomba:

Predstavljen »scenarij« poteka ure na noben način ni »absoluten«, dokončen ali edini pravilen. Vanj ste vabljeni vnašati svoje dialoške ideje in metodološko ustvarjalnost, pač glede na okoliščine in situacije, s katerimi se srečujete.

0. Učenci skupaj preberejo zgodbo ali pogledajo posnetek. Izhodišče je tako vsem skupno.

1. Učitelj vpraša učence, kaj se jim je ob zgodbi zdelo zanimivo ali nenavadno. Spodbudi jih, da svoje opazke ne povedo v obliki trditev, temveč v obliki vprašanj. Vprašanja zbere na tabli in ob vsakem vprašanju napišite ime učenca, ki ga je zastavil. Vsak je tako predstavljen s svojim vprašanjem - ne glede na to, kakšno se njegovo vprašanje zdi drugim (ali celo njemu samemu).

2. Skupnost nato razpravlja o vprašanjih. Vrstni red lahko določijo na različne načine - lahko se glasuje o najbolj zanimivem vprašanju, vprašanja lahko poskušajo urediti po podobnosti (tako se pokaže, za kaj je največ zanimanja), izloči se lahko zelo lahka ali zelo težka vprašanja, skupnost se razdeli na skupinice, od katerih vsaka razpravlja o vprašanjih, ki so jih predlagali njeni člani, in nato predlaga eno vprašanje v obravnavo celotni skupini itd. Bistveno je, da izhodišče dela ni teorija, že dan odgovor, temveč tisto, kar učenci samo dojamejo kot vprašanje. Ne vprašanje nasploh, kot svoje vprašanje - kot nekaj, kar se njim zastavlja kot vprašanje.

3. Pravila razprave določi skupnost sama, bodisi na začetku bodisi ko so si učenci že nabrali nekaj izkušenj. Običajno pravila vključujejo:

- pri govorjenju vselej naslavlja celotno skupino;
- bodi tiho, kadar ne govoriš skupnosti;
- govori samo eden, drugi govorca poslušajo;
- ko govoriš, govori dovolj glasno, da te drugi slišijo itd.

4. Učitelj ima v skupini različne vloge. Na začetku, ko se skupnost raziskovanja šele vzpostavlja, je predvsem organizator in spodbujevalec diskusije. Tako se izogne vloge učitelja kot vira vednosti in ocenjevalca odgovorov učencev (to vlogo prevzame skupnost). Bistvene tehnike, ki jih uporablja učitelj, so:

- podaljšati čas, ki ga imajo učenci za premislek (za razmislek je potreben čas, obdobja tišine, zlasti takrat, ko je skupnost že dovolj dobro vzpostavljena, so zaželeni);
- izogibati se komentarjem, ki v podtonu ocenjujejo razmislek učencev;
- kazati lastno čudenje in radovednost (pri tem ima učitelj vlogo zgleда učencem, vlogo zgleда pa nimajo njegovi odgovori);

- preudarno rabiti vprašanja, nakazujoče miselne korake, ki bi jih bilo smiselno narediti;
- spodbujati pozornost otrok na refleksijo (razmislek o lastnem miselnem procesu in o tem, kaj se dogaja na ravni skupine kot celote).

5. Vpliv krožne razporeditve se poveča, če učence spodbudimo, da govorijo vsemu krogu ali neposredno osebi, ki ji odgovarjajo, ne pa samo učitelju. Medtem ko je pri novih skupinah nujno vztrajati, da je treba z dvignjeno roko prositi za besedo, je učiteljev cilj razviti sposobnosti, da učenci sami prevzemajo besedo, tako da se lahko razprava bolj približa običajni konverzaciji. Učiteljevi razsodnosti je prepuščeno, koliko hrupa dopusti, preden opozori na pravilo "govori samo eden, drugi poslušajo".

Osnovni dispozitiv je torej izredno preprost: skupnost učencev, ki se strukturira ob razpravljanja o nekaterih vprašanjih. Učinki procesa, ki se tako začne oblikovati, pa so kompleksni in daljnosežni. Filozofsko raziskovanje po mnenju teoretikov, ki se ukvarjajo z empiričnim raziskovanjem njegovih učinkov, pomaga razviti temeljne spretnosti in dispozicije, ki bodo učencem omogočile dejavno živeti v družbi. Lahko prispeva k večjemu samospoštovanju in intelektualni gotovosti. V razredu poskuša ustvariti situacijo, v kateri učenci:

- začnejo poslušati in spoštovati drug drugega;
- povezujejo teme, ki jih neposredno osebno zanimajo, denimo ljubezen, prijateljstvo, trpinčenje in pravičnost, z bolj splošnimi filozofskimi temami, kakršne so spreminjanje, osebna identiteta, svobodna volja, prostor, čas in resnica;
- tako spoznajo, kako tesno sta obe ravni prepleteni med seboj;
- začnejo premišljati o in raziskovati prepričanja in vrednote drugih ter in razvijajo svoje lastne poglede;
- učijo se jasnosti misli in odgovornega ter premišljenega presojanja;
- učijo se ravnati bolj premišljeno in pri svojih odločitvah ter dejanjih izhajati iz razlogov.

Bistveno je, da se o tem ne govori, temveč se okolje oblikuje tako, da sodelujoči začnejo ustrezno delovati. Ne ponuja odgovorov, temveč učencem pomaga, da jih sami iščejo. Filozofsko raziskovanje vpelje otroke v javno razpravo o vrednotah in moralnosti. Spodbuja jih, naj moralno presojujejo in tudi razmišljajo, kaj je moralno presojanje in kaj pomeni biti razumen. Toda dobra diskusija ni samo govorjenje. Ima svojo lastno kulturo. Vpelje nas v poseben način skupnega delovanja, kultivira pripravljenost za delovanje in vrline, kakršne so spoštovanje drugih, odkritost in odprtost duha.

Vloga učitelja in tipi vprašanj

Učitelj je član skupnosti in ima dolžnost sodelovati v diskusiji. Toda v svoji tradicionalni vlogi bi imel njegov prispevek večjo težo od prispevkov učencev. Zato je pomembno, da učitelj "abstinira" in ne pove stališč ali dejstev, če je verjetno, da bodo učenci s primerno spodbudo v doglednem času sami prišli do sprejemljivih odgovorov. Pri tem je učitelju v pomoč razgledanost v filozofiji. Bolj ko je doma v prostoru možnosti, ki jih odpira filozofski premislek, lažje se znajde v diskusiji in lažje usmerja učence. Po drugi strani pa je njegovo poznavanje filozofije lahko tudi dvorezen meč, če zaradi njega že v naprej ve, kaj hočejo učenci povedati. Zdi se, da mora voditelj svoje predznanje dati pri diskusiji v oklepaj, da se bo lažje posvetil temu, kaj učenci v resnici rečejo, in bo pustil, da učenci narekujejo tok pogovora. Hkrati pa ga ne sme dati v oklepaj, da se bo lažje znašel pri usmerjanju diskusije, kadar bo to potrebno.

To paradokсно vlogo učitelja so strnili v tole formulo: učitelj naj bo pedagoško v ospredju, filozofsko pa v ozadju. Seveda diskusija včasih potrebuje njegov prispevek, kdaj in koliko pa je stvar učiteljeve strokovne sodbe, pri kateri ga vodi poznavanje skupine in problema, za katerega gre. Učitelj vidi več, zato lahko vodi, napeljuje, pomaga, kadar je to potrebno. Umetnost je ravno v spoznanju, kdaj posredovati in kdaj ostati v ozadju. Končni cilj pa je, da učitelj skupnost pripelje do spoznanja, da so številna vprašanja zapletena in jih ni mogoče na hitro rešiti. Potreben je čas, lotevamo se jih počasi in postopno, včasih tudi malo naokrog. Učenci se morajo naučiti ceniti pojasnjevanje tega, kaj je sploh problem, čeprav se zanj ne najde rešitve. Izogibati se je treba prehitremu zapiranjju vprašanj.

Učence je treba spodbujati, da sprejmejo odgovornost za svoje komentarje in so jih pripravljene zagovarjati, spreminjati ali celo zamenjati svoja stališča, če je razprava pokazala, da je to potrebno. Učitelj mora zagotoviti, da kritike nekega stališča niso videti kot kritike zagovornika tega stališča. Le v varnem okolju je mogoče preizkušati različne zamisli in preverjati njihove posledice. Bistveno za skupnost raziskovanja je, da gradi, izhajajoč samo iz vprašanj in razmislekov učencev. Tako se jim da teže. In učenci se naučijo navezovati drug na druge. Najpomembnejši ni premik od učitelja k učencu, najpomembnejši je premik od učitelja in učenca k skupnosti. Čeprav seveda razmišljajo posamezni učenci, ne razmišljajo vsak zase, temveč skupaj, in skupaj vidijo več kakor vsak posamezno: lahko bi rekli, da vprašanja premisli skupnost.

Vloga učitelja je torej predvsem v vodenju diskusije. In njeno bistveno orodje pri vodenju diskusije je zastavljanje vprašanj. Z vprašanji učence usmerja in opozarja na možnosti, a jim vendarle pušča dovolj svobode. Spraševanje in samospraševanje je temelj raziskovanja. Pomaga razvijati miselne spretnosti, izčisti razumevanje, učitelju da povratno informacijo, vzpostavlja povezave med idejami, spodbuja radovednost, vnaša nove spodbude itd. Zaradi tega je posebno pozornost potrebno nameniti tipom vprašanj. Nekatera vprašanja imajo namreč to lastnost, da že s tem, da so v pravem trenutku zastavljena, spodbujajo določene miselne procese pri učencih. Vprašanja seveda lahko klasificiramo na najrazličnejše načine in uporabljamo različne kategorije. Vprašanja so navadna, raziskovalna, enostavna, kompleksna, odprta, zaprta, retorična, divergentna ... Tu navajam klasifikacijo Richarda Paula:

1. Vprašanja, ki spodbujajo k pojasnitvi:

Kaj misliš s tem?

Ali lahko navedeš primer?

2. Vprašanja, ki iščejo predpostavke:

Kaj si predpostavil?

Zakaj bi kdo trdil kaj takega?

3. Vprašanja, ki iščejo razloge:

Ali lahko to utemeljiš?

4. Vprašanja, ki iščejo posledice:

Kakšne bi bile lahko posledice takega ravnanja?

5. Vprašanja, ki iščejo nove zorne kote:

Ali je na to mogoče gledati še kako drugače?

6. Vprašanja, ki se nanašajo na vprašanja:

Kako nam bo to vprašanje pomagalo?

Ali se lahko spomnite še kakega drugega vprašanja, ki bi nam lahko koristilo?

Prirejeno po: Hladnik, Alenka; Šimenc, Marjan (ur.), Šola, mišljenje in filozofija, Filozofija za otroke in kritično mišljenje, Pedagoški inštitut, Ljubljana 2008.

Dodatno

Kar vam še utegne pomagati pri izpeljavi ure:

Sokratska vprašanja

Pojasnjevalna vprašanja

- Kaj misliš s tem, ko praviš _____?
- Kaj je bistvo tvoje trditve?
- V kakšni zvezi je _____ z _____?
- Bi lahko to povedal drugače?
- Poglejva, če te prav razujem. Ali misliš _____ ali _____?
- V kakšni zvezi je to z našim problemom/razpravo/zadevo?
- Jana, ali lahko povzameš z lastnimi besedami kar je povedal Robi? ... Robi, je to tisto, kar si mislil?
- Mi lahko poveš primer?
- Bi bil _____ dober primer tega?

Vprašanja, ki preverjajo predvidevanja

- Kaj tu predvidevaš?
- Kaj predvideva Jana?
- Kaj bi lahko predvidevali namesto tega?
- Kot kaže predvidevaš _____. Te razujem pravilno?
- Vse tvoje razmišljanje temelji na ideji, da _____. Zakaj si utemeljil svoje razmišljanje na _____ namesto _____?
- Kot kaže predvidevaš _____. S čim opravičuješ jemanje tega kot samoumevnega?
- Je temu vedno tako? Zakaj misliš, da predvidevanje tu zdrži?
- Zakaj bi kdo tako predvideval?

Vprašanja, ki preverjajo razloge in dokaze

- Nam lahko pojasniš svoje razloge?
- Kako se to navezuje na ta primer?
- Ali obstaja razlog za dvom v ta dokaz?
- Kdo lahko ve, da je to res?
- Kaj bi rekel nekemu, ki bi rekel _____?
- Lahko kdo drug poda dokaz, ki bi podprl tako mnenje?
- S kakšnim razmišljanjem si prišel do tega zaključka?
- Kako bi lahko odkrili, če je to res?

Vprašanja o stališčih ali pogledih

- Na kaj s tem napeljuješ?
- Ko praviš _____, ali namiguješ na _____?
- Toda, če se je to zgodilo, kaj bi se poleg tega zgodilo, kot posledica? Zakaj?
- Kakšen učinek bi to imelo?
- Bi se to zgodilo obvezno ali bi za to obstajala možnost / verjetnost?
- Kakšna je alternativa?
- Če drži _____ in _____, kaj bi lahko bilo potem tudi res?
- Če rečemo, da je _____ etično, kako je potem z _____?

Vprašanja, ki preverjajo implikacije in posledice

- Kako lahko odkrijemo?
- Kaj to vprašanje predvideva?
- Bi _____ vprašal to vprašanje drugače?
- Kako bi lahko kdo razumel to vprašanje?
- Ali lahko to vprašanje razčlenimo?
- Je to vprašanje jasno? Ga razumemo?
- Je odgovoriti na to vprašanje lahko ali težko? Zakaj?
- Se vsi strinjamo, da je to vprašanje?
- Na katera druga vprašanja moramo najprej odgovoriti, za odgovor na to vprašanje?
- Kako bi _____ opredelil zadevo?
- Zakaj je ta zadeva pomembna?
- Je to najpomembnejše vprašanje ali obstaja osnovnejše vprašanje?
- Ali razumeš, kako se to utegne navezovati na _____?

Vir: Šimenc, Marjan, *Didaktika Filozofije, FF univerze v Ljubljani, Oddelek za filozofijo, Ljubljana 2006, str. 98.*

Oglejte si kratek informativni dokumentarni video film »Filozofija za otroke«:

http://zofijini.net/oko_fzo/

Preverite dodatke k filmu,:

http://zofijini.net/oko_fzo_dodatki/

posebej posnetek učne ure za študente s profesorjem dr. Rudijem Kotnikom:

<http://archive.org/details/FilozofijaZaOtroke-UnaUra>

Učenci zelo pogosto neradi postavljajo vprašanja, zato naslednja vaja:

Napovemo, da bo neka znana osebnost naslednjič na voljo za pogovor (kot na TV) in zato naj vsak učenec pripravi vprašanje. Pripravite toliko listkov, kot je učencev v razredu. Na vsak listek napišete vprašanje za kritično razmišljanje. Učenci prepognjene listke sami vlečejo iz neke posode in potem mora vsak učenec v ustreznem trenutku zastaviti svoje vprašanje. Vprašanja (predlogi):

Zakaj to praviš?

Kako to veš?

Kaj je razlog, da si to rekel?

Kaj predvidevaš?

Kaj misliš s tem?

Kaj naj sklepamo iz tvojih besed?

Na katera dejstva se opira tvoje prepričanje?

Koga lahko navedeš/citiraš v podporo svojih pogledov?

Za še več odgovorov glede FZO, obiščite katerega od naslednjih virov:

Svet

The Institute for the Advancement of Philosophy for Children – IAPC

<http://www.montclair.edu/cehs/academics/centers-and-institutes/iapc/>

ICPIC - The International Council of Philosophical Inquiry with Children

<http://icpic.org/>

Institut für Kinderphilosophie ter Österreichische Gesellschaft für Kinderphilosophie

<http://www.kinderphilosophie.at/>

Teaching Children Philosophy

<http://www.teachingchildrenphilosophy.org/>

The Kids Philosophy Slam

<http://www.philosophyslam.org/>

University of Washington's Center for Philosophy for Children

<http://depts.washington.edu/nwcenter/>

Die Akademie Kinder philosophieren

<http://www.kinder-philosophieren.de/>

The Federation of Australasian Philosophy in Schools Associations (FAPSA)

<http://www.fapsa.org.au/index.php>

Society for the Advancement of Philosophical Enquiry and Reflection in Education

<http://sapere.org.uk/>

Centro di ricerca sull'indagine filosofica

<http://www.filosofare.org/>

Dialogue Works

<http://www.dialogueworks.co.uk>

Philosophy for Children (Wikipedia)

https://en.wikipedia.org/wiki/Philosophy_for_Children

PLATO (Philosophy Learning and Teaching Organization)

<http://plato-philosophy.org>

Questions: Philosophy for Young People

<http://questionsjournal.com>

Wi-Phi – Open Access Philosophy

<http://wi-phi.com>

The Philosophy Foundation

<http://www.philosophy-foundation.org/>

P4C.com

<http://www.p4c.com/>

Philosophy for Children Association of New Zealand

<http://www.p4c.org.nz/>

Philosophy for Children (Stanford Encyclopedia of Philosophy (SEP))

<http://plato.stanford.edu/entries/children/>

Short & Curly

<http://www.abc.net.au/radio/programs/shortandcurly/>

Slovenija

Učni načrt za FZO

http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Filozofija_za_otroke_izbirni.pdf

Gradiva za FZO v Učilnici

<http://ucilnica.zofijini.net/category/otroke/>

Filozofija za otroke - Informativni dokumentarni video film

http://zofijini.net/oko_fzo/

Filozofija za otroke – dodatki

http://zofijini.net/oko_fzo_dodatki/

Facebook skupina Filozofija za otroke (FZO)

<http://zofijini.net/facebook-skupina-filozofija-za-otroke-fzo/>

FZO na SIO Janez Ciperle

<https://skupnost.sio.si/course/info.php?id=9342>

Debata o FZO na forumu Mislec

<http://www.mislec.net/forum/viewtopic.php?t=320>

Filozofija pomaga pri razvoju otroka – radijski pogovor o izkušnjah obveznega izbirnega predmeta

filozofija za otroke v osnovnih šolah

<http://radioprvi.rtvsllo.si/2015/03/intelekta/>

Filozofija za otroke: osnovna dejstva, Mišo Dačič

<http://sistory.si/SISTORY:ID:10862>

Filozofija na maturi (FNM)

http://www.ric.si/splosna_matura/predmeti/filozofija/

FNM (različne številke, ki med drugim govorijo o FZO)

http://www.ric.si/mma/fnm_1998_3-4/2010041909130998/

http://www.ric.si/mma/fnm_1999_1-2/2010041909173455/

http://www.ric.si/mma/fnm_1999_3-4/2010041909194214/

http://www.ric.si/mma/fnm_2000_3-4/2010041909203092/

http://www.ric.si/mma/fnm_2001_3-4/2010041909253896/

http://www.ric.si/mma/fnm_2002_1-4/2010041909263412/

http://www.ric.si/mma/fnm_2003_1-2/2010041909294942/

http://www.ric.si/mma/fnm_2004_3-4/2010041909324287/

http://www.ric.si/mma/fnm_2005_3-4/2010041909354369/

http://www.ric.si/mma/fnm_2006_1-2/2010041909380665/

http://www.ric.si/mma/fnm_2007_1-2/2010041909385327/

http://www.ric.si/mma/fnm_2007_4/2010041909411546/

FNM vsebine med leti 1995 in 2005

http://164.8.13.76/gradiva/FNM_vsebina_skupno%201995-2005.pdf

Čemu filozofirati z otroki?, Gareth B. Matthews

<http://zofijini.net/cemu-filozofirati-z-otroki/>

Državljska vzgoja, filozofija za otroke in vprašanje participacije, Citizenship education, philosophy for children and the issue of participation, Marjan Šimenc

[http://www.sodobna-pedagogika.net/wp-](http://www.sodobna-pedagogika.net/wp-content/uploads/2013/03/2009_5_eng_01_simenc_drzavljska_vzgoja.pdf)

[content/uploads/2013/03/2009_5_eng_01_simenc_drzavljska_vzgoja.pdf](http://www.sodobna-pedagogika.net/wp-content/uploads/2013/03/2009_5_eng_01_simenc_drzavljska_vzgoja.pdf)

<http://www.sodobna-pedagogika.net/arhiv/2009-60126/stevilka-5-december/c1>

Ali si želimo otroke vzgajati v državljane s kritičnim razmišljanjem?, Smiljana Gartner

<http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-U1E4WUWK/6a1870b4-de55-4cec-888e-488e870b81ae/PDF>

Čemu smo na svetu, Marta Zabret

<http://www.scrm.si/mz/FM/marta-FZO.pdf>

Filozofija v devetletki razbija miselno zakrnelost, Andrej Adam

<http://zofijini.net/filozofija-v-devetletki-razbija-miselno-zakrnelost/>

Za več informacij glede izvajanja ure, lahko pišete na hum.postaja@gmail.com